

– Београд, 1990; **17.** *Delehay H.* Les passions des martyrs et les genres littéraires. – Brussels, 1921; **18.** *Guy J.* Les apophtegmes des pères: collection systématique, chapitres I-IX. – Paris, 1993; **19.** Hafner Stanislaus. Serbisches Mittelalter. Altserbisches Herrscherbiographien. Band II. Danilo II und sein Schüler: Die Königsbiographien. – Graz – Wien – Köln, 1976; **20.** *Halkin F.* L'Hagiographie byzantine au service de l'histoire // Thirteenth International Congress of Byzantine Studies. – Oxford, 1966; **21.** *Kazhdan A., Sherry L., Angelidi C.* A History of Byzantine Literature (650-850). – Athens, 1999; **22.** *Kazhdan A., Talbot A.-M.* Dumbarton Oaks Hagiography Database. Introduction. – Washington, DC, 1998; **23.** *Pratsch Th.* Der hagiographische Topos: Griechische Heiligenviten in mittelbyzant. Zeit. – Berlin, 2005; **24.** *Talbot A.-M.* Hagiography // The Oxford Handbook of Byzantine studies / Ed. by E. Jeffreys with J. Haldon, R. Cormack. – New York: Oxford University Press, 2008; **25.** *Ševčenko I.* Observations on the Study of Byzantine Hagiography in the Last Half-Century or Two Looks Back and One Look Forward. – Toronto, 1995; **26.** *Ward B.* The Desert Christian. Sayings of the Desert Fathers: The Alphabetical Collection. – New York, 1980; **27.** *Ward B.* The Wisdom of the Desert Fathers: Apophthegmata Patrum from the Anonymous Series. – Oxford, 1975; **28.** *White Lynn Jr.* The Historical Roots of Our Ecological Crisis // Brother Francis: An Anthology of Writings by and about St. Francis of Assisi, ed. Lawrence Cunningham. – New York, 1972; **29.** http://www.doaks.org/research/byzantine/projects/hagiography_database/index.html **30.** <http://www.pravenc.ru/text/182317.html>; **31.** http://www.religare.ru/2_71478.html.

Охотна О.О. (Київ, Україна)

Наративи етнічної іншості у творі Алеко Константинова «Бай Ганьо: неймовірні оповідання про одного сучасного болгарина»

Досліджуються образи етнічних Інших у творі Алеко Константинова «Бай Ганьо: неймовірні оповідання про одного сучасного болгарина», аналізується їх роль у формуванні болгарської ідентичності та вплив на характеристики Свого.

Ключові слова: болгарська література, ідентичність, іншість, Свое, Інший.

*Проведено исследование образов этнических Других в произведении Алеко Константинова «Бай Ганьо: невероятные рассказы об одном современном болгарине», проанализирована их роль в формировании болгарской идентичности и влияние на характеристики Своего. **Ключевые слова:** болгарская литература, идентичность, другость, Свое, Другой.*

The goal of this paper is to investigate the images of the ethnical Others in the narrative of Aleko Konstantinov “Baj Ganyo: the incredible stories about one modern Bulgarian”, to analyze their role in the forming of Bulgarian identity and the influence on the features of the Own.

Key words: Bulgarian literature, identity, otherness, the Own, the Other.

Питання ідентичності є вкрай важливим і актуальним для болгарської культури і літератури кінця 19 – початку 20 століття. Болгарський fin de siècle являє собою час, коли процес спілкування починає усвідомлюватися

соціумом як щось проблематичне. Родовий устрій все відчутніше розпадається на велику кількість світів та образів; між колективною мрією – сном про цілісність 80-тих років 19 століття і безсонням віку 20-того в болгарській літературі з'являються темні герої і «проблематичні» [1, 124] болгари. Фрагментарність (не-цілісність) нового світу проявляється передусім в літературних творах – Іван Вазов та Алеко Константинова відмовляються від пориву до епічної цілісності і в середині 90-тих років 19 століття переорієнтовуються до таких циклічних текстів – серіалів, як «Кардашев на полюванні» та «Бай Ганьо». Болгарська свідомість зіштовхується все частіше з іншими культурами і її цілісне сприйняття своєї ідентичності розкитується остаточно під впливами ззовні.

У творах видатного болгарського письменника кінця 19 століття Алеко Константинова оповідь про болгарське розігрується на тлі сюжетів та фігур «розгорнутої міфології націй» [4, 242]. Особливо це твердження стосується найбільш проблематичного твору болгарської літератури – «Бай Ганьо. Неймовірні оповідання про одного сучасного болгарина»

Історії про Бай Ганьо оперують великою кількістю етно-ролей, таких як «турецьке», «грецьке», «вірменське», «єврейське», «сербське», «албанське», «російське», «китайське», «американське», «циганське», «французьке», «англійське», «німецьке», «чеське», «аргентинське». Саме через програвання цих ролей крізь призму націотворчих забобонів та використання імен для утвердження нових та викликання вже існуючих комплексів-стереотипів, твори А.Константинова включають в поняття «болгарського» все більше і більше смислів-значень, знаходять ще і ще мотиви - пояснення ціні, яка приписується текстами образам Свяго.

Твори А.Константинова руйнують важливу для болгарської суспільної і культурної свідомості структуру, а саме мережу стосунків між етнічними групами, виплетену мисленневою системою болгарського Відродження. У культурній системі болгарського Відродження існував чіткий поділ на Своїх і Чужих: поняття «ворог» і «свій» були простими інструментами, за допомогою яких народи розподілялися в групи по два боки від вистражданої розподільчої межі: Своє, себто болгарське, беззаперечно визначалось параметрами позитивного і хорошого, а Чуже виявлялось ворожим, злим, підступним; проводилась межа, що відділяла високовартісне болгарське від Іншого, яке становило загрозу для болгарської культури та народу. Літературні та публіцистичні твори цього періоду за межею полишали турків, греків, сербів, європейців, – звісно, з певними виключеннями (іноді між ворогами з'являється й Росія, іноді, - з певними обмовками, до їх переліку не входить Європа). Представлені як такі, що терзають, гвалтують, вбивають, знущаються з усього болгарського, крадуть болгарську славу, лишаються нечутливими до болгарського

страждання і кують лихо проти світлого болгарського майбутнього, «вони» становили разом Іншого, через ненависть до якого посилюється відчуття необхідності існування колективної етно-релігійної особистості – «нас».

Твори Алеко Константинова, особливо це стосується «Бай Ганьо», із зухвалою легкістю перекожують контури даного «ми», змінюють кордони між Заходом і Сходом, перекреслюють „своє” епохи Відродження, включаючи дивні й неочікувані для традиційного мислення складові – в межах «нас» природно і спокійно з'являються колишні люті вороги усього «нашого»: турки, євреї, греки, серби та албанці, що в них знаходить притулок і спілкується з ними у своїх подорожах Європою Бай Ганьо: «... він шукає помешкання за власним смаком, весь час зустрічає своїх людей, що до них звик... він зупиниться в готелі „Лондон”, там буде так само задушно, так само смердітиме кухнею та сірководнем, як у нього вдома; зустрічається з тими ж турками, греками, вірменами, албанцями, що їх звик зустрічати кожен день... зайде знов у грецьку кав'ярню, таку саму брудну і задушну від постійного чаду, як і наші кав'ярні» [2, 55], та що оточують болгарське на всесвітньому ярмаркові у Чикаго: «...врешті решт на якійсь тісній та темній вуличці ми побачили повислий турецький прапор, пройшли повз нього, і ось опинились перед крамничкою, над якою в'ється (не в'ється, бо всередині в будівлі немає вітру) болгарський стяг» [2, 195]

Проза Константинова знищує цю межу і встановлює вертикальну градацію справді цінного і важливого. В той час, як нагорі опиняється Європа, її абсолютно позитивний та ідеалізований образ, в якому втілена ідея важливого для майбутнього розвитку Болгарії Престижного Іншого, що є зразком для наслідування і являє собою вимріяний світ так званої цивілізації, тексти розташовують болгарське у цивілізаційному (культурному, мовному, технологічному) просторі Сходу: «Бай Ганьо», наприклад, анітрохи не заперечує оцінку, що дають німці у лазні діям головного героя і відповідно до якої Ганьо є «східна людина»; оповідаючи про албанців і підробки трояндового масла, оповідач згадує про «безневинний Схід»; під і всупереч напису «Лондон» на готелі разом животіють, окуті бридким смородом, албанці, болгарі, греки та інші, «здійснюючи саме буття «Сходу» [4, 243]. Унікальна болгарська геополітична фантазія літератури періоду Відродження, згідно з якою існують, звісно, і «Захід», і «Схід», і їх протистояння, але болгарське «ми» не потрапляє в жодну з двох алегорій, - категорично відкинена самим лише фактом присутності текстів Алеко Константинова у болгарській літературі. На думку діячів Відродження, східне, азійське має відношення до чогось дикого, передусім турецького, варто лишень пригадати образи турків – немилосердних катівників та головорізів, Схід – це місце „хворої людини з Босфору” – Туреччини, на тлі якої болгарське виглядає безсумнівно

частиною європейської культурної традиції. Але й Захід теж виявляється так само небажаним, лякаючим, відкинутим, нездійсненим, неможливим і непотрібним болгарському «ми» ідентифікаційним проектом, як і Схід.

Якщо у культурній свідомості болгарського відродження Своє заселене у дивному „ніде” (ні на Сході, ні на Заході) і являє собою явище своєрідне, несхоже, таке, що не підлягає обмеженню та включенню у якісь визначені рамки чи схеми, й одночасно позначене сильним відчуттям безпомічної самотності на геополітичній сцені поміж вже стереотипізованих націй з розданими ярликами, у творах Алеко Константинова, що знаменують собою інший період розвитку болгарської літератури – так зване Звільнення, кордон між Заходом та Сходом перекроєний, „погані” та „хороші” в театрі націй перерозподілені, оцінка Свого змінена, а статус Свого виявляється демістифікованим, позначеним як брехня у творах «Бай Ганьо» і «До Чикаго і назад».

Автор не вважає Своє настільки унікальним та надзвичайним, щоб його не могла увібрати в себе жодна з банальних емблем різного типу культур, більше того, він утверджує власними творами небажану, але беззастережну істину: болгарське було і лишається в родині «Орієнту» - між родичами турками, сербами, албанцями і греками.

Цікаво, що книги Константинова змінюють не тільки місце розподільчої межі, вони передусім змінюють її символічне значення. Для болгарської свідомості доби Відродження за межею було «зло» - хвороби та старість, очікування близької смерті загрузлих в пороках Османської імперії і Греції, загрозна, незбагнена економічна, технологічна та культурна міць Європи – загалом, Інших, які повинні піти, звільнити місце в центрі цивілізованих народів молодій болгарській та подібним їй націям. У Константинова поза лінією опиняється все по-справжньому цінне і важливе, те, що слід наслідувати і з чого брати приклад. Ця межа більше не розділяє болгарське хороше від чужого ворожого, навпаки, вона карає жахливе, малоцінне, безмістове Своє, відділяючи його від досконалого європейського простору, осередку прогресивних цивілізованих народів. Саме небажання болгарського інтегруватися у цей світ – «світ універсального часу та історії, західноєвропейських цінностей та інституцій, прогресу та культури»[3, 18], сегрегаційні намагання Свого, за допомогою яких воно заліковує травми, отримані через усвідомлення власної малоцінності, периферності та провінціальності, - є, на думку творів Константинова, - найгірша відсталість, тяжка провина і невинна помилка.

Образ Престижного Іншого.

Загалом, варто зазначити, що ніколи й ніде ні до, ні після найсуперечливішої книги болгарської літератури про мандри нахабного Бай Ганьо у болгарській культурі не зустрічається настільки абсолютно

позитивний образ Європи, настільки ідеалізована легенда про це чудове місце та його прекрасних людей. Саме європейське у Алеко Константинова виступає бажаним простором культури та цивілізаційних досягнень і посідає верхівку оціночної вертикалі націй. «Неймовірні оповідання» містять найменш суперечливий образ європейського, і цим відкрито полемізують, навіть заперечують традицію іншості, втілену у текстах періоду Відродження, тому що наявність визначеного ідеалу неминуче має призвести до появи символічної вертикалі - організуючої фігури, що впорядковує народи відповідно до їх ціннісного статусу. Таким чином, книга, видана у 1895 році, у розташуванні етно-ролей за оціночною вертикаллю, де чільне місце посідає досконала до божественності Європа, закріплює відправлення безневинного Сходу, - і Болгарії, що тихенько причаїлась у його смердючому затишку, - на «дно піраміди класифікованих народи» [4, 245].

Слід зазначити, що у творах періоду Відродження фігура оціночної вертикалі майже відсутня, і вірогідна причина цього – постійне бродіння між візрцями, протилежні оцінки Інших, різні ціннісні алегорії: так, у болгарських тогочасних текстах Європа є одночасно і добром, і злом; Росія – і «старшою сестрою – покровительською», рятівницею від п'ятивікового османського ярма, і величезною незбагненною імперією з незрозумілими намірами, відсталою та дивною країною; Греція – і культурним зразком, колискою православ'я та книжної культури, і загрозливим простором фанаріотів, що прагнуть задушити болгарську мову, школу та культуру, навіть Туреччина – цей найворожіший, найбільш абсолютний Інший – не завжди постулюється як зло, Сербія – і найближчий, майже кровний сусід, що його поєднує з болгарським спільність мови, походження, релігії, спільність ворога, врешті решт, але одночасно вона є й суперником, хитрим та підступним, що згадує про «генетичну» близькість з болгарами лише в години лихоліть. Інна Пелева у своїй монографії «Алеко Константинова. Біографія читання» згадує також і про Чорногорію, яка є символом бідності, але у той же час виступає зразком почуття гідності, нескореності, героїзму [4, 245]. Одним словом, літературна традиція Відродження вимальовує відносно вільний, поліцентричний світ, що пропонує велику кількість моделей для наслідування.

З появою «Бай Ганьо», а отже, й нового бачення Свого, світ Іншого змінюється: вибір зникає, а болгарське майже втрачає позитивні характеристики. Фактично, книга змальовує глибоко загрузлих в орієнтальському типі мислення та культурі «нас» і однозначно оцінює саму лише належність до Сходу як абсолютну негативність, неповноцінність та нерозвиненість Власного. Для Алеко Константинова болгарське, на тлі ідеального простору культури та духовності, виглядає мізерним та грубим, жахливим, негарним та неважливим, а його основними атрибутами стають ізоляція та просте мовне нерозуміння.

Одночасно «Неймовірні оповідання» про мандрівки Бай Ганьо подають недвозначні, чітко визначені стереотипи етнічних Інших: більше немає неоднозначності, «бродіння», вибору, ціннісна вертикаль вже існує, визначеним є Престижний Інший, зразковий Інший, носій культури, прогресу та цивілізованості – Європа.

Європейці видаються автору практично ідеальними людьми, освіченими, прекрасними, інтелегентними, і, що дуже важливо, на думку Алеко Константинова, вони мають неперервні культурні традиції, а їх минуле – це поступовий розвиток, прогрес та цивілізованість – все те, що відсутнє у болгар. Цікаво, що до прекрасного світу європейського текст перераховує й чехів – слов'янських європейців, «грубих і фанатичних у відношенні до німців», «послов'янському гостинних», працелюбних та приязних.

Ті, хто нижче.

Як вже зазначалось, болгарське з книги про Бай Ганьо посідає найнижчі поверхи ціннісної вертикалі націй, небажання оповідача співвідносити себе з героєм, небажання болгарина, по суті, бути болгариним проглядає майже у кожній сюжетній ситуації. Проте, якщо є у творі й ті Інші, що займають місця ще нижче за болгарське, то це передусім цигани, євреї і вірмени. Циганське взагалі – це абсолютно мінусова, негативна категорія, «циганська махала» (циганський квартал) для тексту є концентрацією презирства, а самі цигани – і тоді, коли вони музиканти, і тоді коли виступають частиною натовпу, який зриває вибори, - є у творі персонажами малоцінного.

Образ єврея як Іншого з'являється у Алеко Константинова не тільки у «Бай Ганьо» та «До Чикаго і назад», присутній він також у кількох фейлетонах і оповіданнях, як-от «Щось шуміло, але що», «І зараз б'ються, брате мій», «Різні дрібниці», «Дружні листи II». Якщо у відношенні до циган письменник навіть не намагається приховати чи приглушити бодай трохи свій негативізм, то, коли мова йде про євреїв, статус прогресивного, сучасного інтелектуала примушує його балансувати на межі толерантності і презирства. Так, у фейлетоні «І зараз б'ються, брате мій», що коментує поліцейські побой лідера сіоністського руху в Болгарії Йосифа Марко Баруха, Своє (болгарське) співчуває меншості, засуджує дії поліції, але використовує подію просто як ще одну можливість для нападів на уряд. Проте одночасно творчість Константинова знає достатньо прикладів автоматизованої неприязні до єврейського. В оповіданні «Щось шуміло, але що» єврейське зображене крізь призму комічного: описана пригода боягузливого Мойші, що був примушений стати військовим. У творі єврейське постульоване як нецінне, безглузде, герой не просто надзвичайно боягузливий, брехливий та смішний, саме його буття, спосіб існування є смішним у своєму зародку, і то, за влучним висловом І.Пелевої «смішне настільки, наскільки може бути смішним відразливе» [4, 247]: «Сьогодні

Мойше Мордохай стає солдатом, захисником вітчизни від зовнішніх та внутрішніх ворогів... Бідний Мойше, хіба для нього було це страхіття! О ні, Мойше пушку триматиме, пушка стрілятиме – ай, ай, ай!...Скільки сліз пролив Мойше, коли прощався зі своєю дорогоцінною дружиною, Хайкою, перед тим, як вирушити в армію. Плаче Мойше, плаче Хайка, плачуть тато, плачуть мама, і осипають цілунками своє дитинча, Юду, немите й нечесане цілий тиждень скорботи і печалі...»[2, 330]. Взагалі, відсутність гігієни, на думку автора, є сталою характеристикою єврейського, і саме це засвідчує наступна цитата: «В кого б з'явилась думка про свій туалет в такі тяжкі хвилини: і Мойше не мився, і Хайка не була розчесана, і тато, і мама. Я вже не кажу, що великі крихти хліба, довге пір'я цибулі, великі шкарлупки яєць гніздилися в їхніх злиплих курчачих бородах та волоссі, не кажу, що всі їхні обличчя блищали від нерафінованої олії, та все ж... » [2, 331].

Ведучи мову про ізоляціонізм Свого, сполучений з поганою вибірковою валентністю (тобто з відкритістю саме до негативного (або до того, що вважає негативним саме автор), оповідач садить за один стіл у «Бай Ганьо в Швейцарії» болгар, які відмовляються окультурюватися, тобто європеїзуватися, та «єврейчиків» [2, 64]. Подібна «дружба», звісно, оцінюється текстом виключно як ще одна негативна характеристика болгарського. Твір розкритиковує Свое, що не здатне і не бажає сприймати престижне Інше: «Коли ці юнаки читали, яким чином засвоювали європейську культуру – це лишилось для мене нез'ясованим. Зрозумілим мені було лише те, що майже ніхто з них не говорив хоч більш менш хорошою французькою. Та жоден з них не встиг і оком кинути на ту мову, а за грубістю інтонацій, за дикцією, за конструюванням висловлювань відразу впізнаєш, що це – східна людина» [2, 64], засуджує його постійне тяжіння до Сходу у його найтяжчому, найбільш відразливому вигляді – до бруду, радикалізму, відсутності освіти і знань: «Через день – два до цієї компанії приєднувалися кілька озлоблених, нігілістів - єврейчиків, що з темних кутків корчми скалили зуби на тирана» [2, 64].

Так Алеко Константинов, певно, через досвід життя та навчання в Росії, відновлює на сторінках свого твору стереотипний образ єврейського, досить популярний в межах тодішньої Російської імперії. Саме антисемітизм як урядова політика мав на меті мотивацію та виправдовування єврейських погромів, а також звинувачення єврейської спільноти у ворожих діях по відношенню до держави. Частина єврейства зі свого боку через такі переслідування цілком закономірно радикалізувалась і йшла на крайні заходи. Тому єврей в «Бай Ганьо» не лише брудний, брехливий, боягузливий, їсть гидку їжу і працює лихварем, він ще й нігіліст та анархіст – страшна характеристика, як на автора. «Я не знаю якою була та симпатія до цих темних героїв, які одночасно були і

нігілістами, і таємними поліцейськими агентами, і анархістами, і зловживальниками найнижчої проби спільних грошей, бібліотек та іншої власності. Замість того, щоб заприятелювати з французами, німцями, англійцями... вони, наші, знаходили свій ідеал або в єврейчиках, або в греках, або в якихось вірменчиках, що в найбридкіший спосіб експлуатували їх кошти та сили, втягуючи в задушливу атмосферу своїх злих, грубих та безплідних розмов» [2, 64]. Для оповідача «нігілісти, ... скалили зуби на тирана, анархісти» [2, 64] - то все імена екстремістських проєктів, катаклізмів та вибухів, тобто змін ладу революційного типу. На думку тексту те, що співвітчизники постійно «підсаджуються» до «єврейчиків» [2, 64], позначає перш за все неприємну схильність болгарського прив'язуватися до деструктивних, крайніх соціально-політичних течій. Саме податливість народу до особливої зарази – зарази революції, бунту, зміни, що витікає з відсутності досвіду, традицій, прагнень до самовдосконалення – є визначною рисою «поганих» етносів. Зразкові народи («французи... німці... англійці...»), які посідають почесне місце на вертикалі, що впорядковує цінні і малоцінні етнічні групи, не лише «завжди зразкові і у своїх веселошах, і в своїй роботі,... їм притаманний дух порядності, працелюбства, чесності, кавалерства» [2, 65]. На думку письменника вони є такими, якими є, тому що в них навіть у побуті присутні «столітні традиції» і «поступове вдосконалення»: синоніми прогресу, еволюційного зросту, що створює (на думку автора) навіть у найдрібнішому, у сфері домашнього – справжню цивілізованість.

Нерозкриті Інші.

Є у творі А.Константинова й Інші, чії образи майже не розкрито: остеронь ціннісної класифікації народів, від якої залежить багато речей у книзі, залишені росіяни та американці.

Хоча образи американського майже не фігурують в «Бай Ганьо», «Неймовірні оповіді» асоціюють його передусім з такими поняттями, як «оригінальність», «вередливість», «протекція», «потреба у величезних розмірах та масштабах житлового простору»: «... схильність до оригінальності... є в них така примха – брати під свій захист якусь подружку з найбільш беззахисних» [2, 18]. У Константинова представники Нового світу не викликають, на відміну від європейців, особливого захвату, можливо, через свою аж занадто показну екзотичність, волелюбність та нездатність і небажання примиритися з вкрай твердою у своїх заботах буржуазною ціннісною системою Європи, близької та улюбленої для оповідача. Єдина реакція книги – спокійно-байдужа цікавість.

Неоднозначно змальовані в творі образи росіян. Одна з розповідей – «Бай Ганьо в Росії» - накреслює досить цікавий образ країни, близької болгарському народу у релігійному, культурному, політичному плані, країни,

що її сам письменник знає доволі непогано, оповідаючи про пригоди головного героя в Російській імперії – в Петербурзі. Алеко Константинов вчився і досить довгий час прожив в містах Російської імперії, серед яких Одеса і Петербург, та, незважаючи на це, Росія представлена в тексті як неглибокий нашвидкуруч накреслений сюжет про якісь комітети, що дають або не дають мізерні стипендії іноземним студентам та збирають на них найрізноманітніші доноси. Крім них, на сторінках твору фігурує якийсь старий церковник та чоботи князя Донаукова, що їх пригортає головний герой. Це – єдине, що пов'язує текст оповіді з місцем дії, і – дивна річ – всі ці сюжети аж ніяк не зображують Росію привабливим місцем, і, фактично, не справляють великого враження на читача, що є досить дивним, зважаючи на зрозумілу ностальгію Алеко Константинова по Росії.

Таким чином, разом з американцями – занадто екзотичними та екзальтованими, мешканці Російської імперії – занадто православні, бюрократичні і благородні – не потрапляють до найбільш достойних територій етнічної класифікації, хоча й не запрограмовані у творі як негативні образи. І перші, і другі не мають стосунку до Європи, а саме вона є територією, на яку рівняється автор та наратори твору про Бай Ганьо, – надто великі, дивні і сильні для мірила «Європа», яким його уявляє одна болгарська свідомість, вони опиняються поза «хорошим і поганим».

Є у творі ще невеличкі ділянки, які дивним чином не потрапляють до категоричного ділення клішованою болгарською уявою народів на «хороших» і «поганих». Стереотипні уявлення в цих випадках змішуються, і з-під руки автора проступають «хороші погані» і «погані хороші» образи.

Одним з них є зображення албанського у творі. Стереотип «албанського» конкретизує невеличкий сюжет з «Бай Ганьо в Росії» про албанця Кочо. Згідно з ним, для автора албанець зазвичай являє собою людину бідну, запальну, нестримну, схильну до бійки та сильних проявів любові й ненависті. Ось як описує Кочо оповідач: «... Хорошим був цей Кочо, за товариша голову ладен був покласти, та не дай боже роздратувати його – в мить скипають усі його албанські пристрасті, як зблідне, позеленіє, очі наллються кров'ю: справжній звір!... У погляді його було щось звіряче, очі блищали, обличчя позеленіло і потемніло, зуби стукотіли, наче під час найсильнішої лихоманки, уста конвульсійно тремтіли й випускали якість глухе гарчання ... і знов він почав вивергати прокляття» [2, 73].

Крім того, говорячи про Кочо, оповідач згадує деякі, досить показові для створення стереотипного образу, моменти його біографії: «... Він (Кочо) був вступив до університету, провчився там два роки, але коли впевнився, що це не для нього, кинув і вступив до семінарії» [2, 73]. Цей штрих вказує на бажання тексту представити читачеві образ романтичної, схильної до крайнощів, примітивної людини, чия пристрастність певним чином і захоплює

оповідачів, але підсвідомо дратує їх. Кочо, запальний албанець, не здатен витримати навчання в університеті, тобто не може адаптуватися до вимог нормалізуючої інституції, не може увійти у нормативний ритм суспільства. Тому романтичний запал албанця не дуже вписується в складену автором схему ідеального європейського, Кочо є надто вже близьким за своїм темпераментом до такого небажаного болгарського. Саме в образі героя – албанця спотаюється невикорінне переконання оповідача про те, що неєвропейськість (навіть якщо вона йому симпатична), екзотичність албанця раз і назавжди відправляє його на дно ціннісної класифікації народів, мітить його, прирікає на життя невисокої якості. Так симпатія й поблажливо-зневажливе невір'я у здібності іншого виявляють нестримне бажання оповідача бути, на відміну від інших, частиною Європи.

Певне, цим бажанням позначена дивна плутанина навколо одноразової появи у творі згадки про Китай. «Китайське» у книзі є втіленням абсолютної чужості, воно з'являється лише одного разу і то, лише для того, щоб в котрий раз дискредитувати болгарське: «Та хіба мій батько ті опери слухав», - говорить Бай Ганьо і його, зачарованого цим принципом скам'янілості та ультраретроградства, не дуже лякає «нова мода», тобто цивілізація. Але при всьому цьому Бай Ганьо не має доблесті китайців – відгородитися стіною від нашестя цивілізації, і при тому, що його надихає принцип «мій батько цього не робив і я не робитиму», та лиш глянь і побачиш, що він одяг чисту сорочку, натягнув рукавички, а як його примусять, одягне і фрак, сердиться, сміється, але вдягає фрака. Чуєш, як він каже “pardon”, говорить про “констентуцію”, вихваляється то там то сям, що любить “суп”, коли насправді одній гострющій ющці віддав би перевагу з усіх європейських страв» [2, 56].

Після багатьох докорів та звинувачень у традиціоналізмі, небажанні змін раптом виявляється, що у крайньому своєму прояві (китайське) вони можуть бути навіть доблестю, і на їхньому фоні здатність та готовність болгарського до компромісів з новим починає виглядати смішною та недостойною. Короткий пасаж насправді показує, що якщо риси Свого, засуджені книгою (консерватизм), проявляються в чужому описі, вони можуть оцінюватися й позитивно. Виходить, що, як би себе не поводило болгарське (і коли воно чинить спротив новому, і коли намагається йти з ним в ногу), воно все одно не може сподобатися оповідачеві, не може піднятися навіть до позиції «поганий хороший народ» чи «хороший поганий народ», де текст розташовує албанське (пристрасне, афектоване, романтично нерозважливе й схильне до крайнощів у вираженні власних почуттів і нездатне до навчання в інституції) та китайське (ізоляціоністське і доблесне завдяки своєму ізоляціонізму).

Наостанок хотілося б згадати ще раз про образ китайців у творі. На

думку Алеко Константинова китайці відгородилися стіною від вторгнення цивілізації. Цей вислів неначе є втіленням деформованої пам'яті про одне з найвеличніших створінь людства – Велику китайську стіну. Побудована підданими Імператора, відповідно до планів своїх творців, вона повинна була оберігати добре, прогресивне, високорозвинене від зруйнування і знищення. Забобони, яким підкорюється книга Константинова, розтлумачують емблему Китаю як стіну – захист від Цивілізації, а не стіну – захист Цивілізації. Ця підміна є дуже показовою: твір навіть не припускає толерантної думки про те, що є більш, ніж одне уявлення про добро, що людина, яка опирається певному типу культури, не обов'язково є некультурною або, швидше, акультурною, а належить до іншого типу культури. Як влучно зазначила І. Пелева «європоцентризм є тотальною і єдиною ідеологічною опцією, яку сповідують «Неймовірні оповіді» [4, 253].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковачев О. Литература и идентичност: преображення на другостта. – София, 2005; 2. Константинова А. Съчинения в два тома. – Т.1. – София, 1974; 3. Кьосев А. Списьци на отсъстващото. // Българският канон? Кризата на литературното наследство.– София, 1998; 4. Пелева И. Алеко Константинов. Биография на четенето. – С., 2002.

Рева Л.В. (Одеса, Україна)

«Соперничество двух подходов к миру»: реализм и модернизм в творчестве Л.Андреева

Стаття присвячена проблемі художнього синтезу в творчості російського письменника Л.Андреева. В аналізі використано критичні та літературознавчі дослідження минулого століття та сучасності. Схарактеризовано різноманітні версії стильової своєрідності творчого шляху письменника: від декадентства до експресіонізму та екзистенціалізму. За художню основу дослідження обрано твори «Слеазар», «Так було», «Місто».

Ключові слова: художній стиль, синтез творчості, експресіонізм, неореалізм, екзистенціалізм.

Статья посвящена проблеме художественного синтеза в творчестве русского писателя Л. Андреева. В анализе используются критические и литературоведческие исследования прошлого столетия и современности. На основе их материала охарактеризованы неоднозначные версии стилевого разнообразия творческого пути писателя: от декадентства до экспрессионизма и экзистенциализма. Основу художественного материала составили произведения писателя «Елеазар», «Так было», «Город».

Ключевые слова: художественный стиль, синтез творчества, экспрессионизм, неореализм, экзистенциализм.

Article is devoted a problem of art synthesis in creativity of Russian writer L.Andreeva. In